

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Манжули Андрія Анатолійовича на дисертаційне дослідження Базалук Елеонори Олегівни на тему «Юридико-психологічний механізм допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів», поданого до захисту у спеціалізовану вчену раду Науково-дослідного інституту публічного права на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Повномасштабне вторгнення росії в Україну змінило життя кожного, адже війна є безжальною як щодо чоловіків, так і жінок. Вона не знає також віку, уподобань чи соціального статусу цивільного населення, проте чітко диференціює ролі та вразливість різних груп населення.

З урахуванням цього постулату, Е. Базалук було поставлено наукове завдання – розкрити особливості та визначити специфіку юридико-психологічного механізму допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів, виявити ключові проблеми його функціональності та запропонувати способи щодо їх подолання. Таку необхідність вона обґрунтовує: 1) наявним збройним конфліктом на території України, що загострює проблему насильства щодо цивільного населення, зокрема жінок і дівчат; 2) недостатньою дієвістю існуючих правових та інституційних механізмів ефективного реагування публічної адміністрації на масштаби та специфіку насильства, яке зазнали жінки та дівчата під час збройного конфлікту в Україні; 3) відсутністю комплексного підходу до врегулювання питань реабілітації та соціалізації постраждалих, місця і ролі психологів у процесі здійснення означеної діяльності; 4) недостатнім вивченням специфіки юридико-психологічного механізму допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройних конфліктів.

Таким чином, проблематика визначення юридичної природи юридико-психологічного механізму допомоги та захисту жінок і дівчат, які

постраждали від насильства під час збройних конфліктів, є актуальною та своєчасною, доцільність вивчення якої є достатньо обґрунтованою.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел (326 найменувань), ґрунтовно вивчила роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації для вдосконалення чинного законодавства в частині оптимізації процедур надання психологічної допомоги та правового захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів в Україні.

Результати наукового дослідження викладено у дев'яти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях, визначених МОН України як фахові з юридичних наук та чотирьох тезах доповідей і повідомлень на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Базалук Елеонори Олегівни на тему: «Юридико-психологічний механізм допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Базалук Елеонори Олегівни на тему: «Юридико-психологічний механізм допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів» є одним із перших

комплексних досліджень юридичного спрямування, що ідентифікує зміст, сутність та особливості юридико-психологічного механізму допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів з позиції соціально-екологічної моделі, яка враховує не лише взаємозв'язок між індивідуалізованим досвідом травматизації від насильства, його наслідками та процесом реабілітації, а й ширші соціальні та структурні аспекти, які формують відповідне середовище, як чинник ефективного відновлення.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано ряд концептуальних теоретичних та практичних положень, наукових висновків, узагальнень та пропозицій, що відповідають змістовним ознакам наукової новизни. Зокрема, уперше: 1) крізь призму соціально-екологічного підходу визначено термін «насильство» як багатофакторний суспільно-небезпечний феномен, що репрезентує крайню форму вирішення конфліктних ситуацій у спосіб фізичного, психологічного, сексуального чи іншого прояву агресії або примусу, спричиненого взаємодією індивідуальних, міжособистісних, соціальних та структурних чинників, що створюють умови для його виникнення та існування; 2) доведено наявність діалектичного взаємозв'язку між категоріями «механізм надання допомоги жінкам і дівчатам» та «механізм захисту жінок і дівчат», які постраждали від насильства під час збройного конфлікту в контексті забезпечення функціональності юридико-психологічних інструментів відновлення прав цієї категорії осіб, їх реабілітації та соціальної інтеграції, де а) механізм надання допомоги жінкам і дівчатам об'єктивує різноманітні прояви підтримуючих заходів, починаючи від надання медичної допомоги, психологічної підтримки та безпечного притулку у невідкладних ситуаціях, закінчуючи юридичним супроводом, сприянням у соціалізації; б) механізм захисту жінок і дівчат доповнює систему таких заходів можливістю ініціації судових процесів, фінансовою підтримкою чи, наприклад, подальшим включенням у програми спеціальної реабілітації (у тому числі закордоном); 3) сформовано пропозиції щодо запровадження

комплексної нормативної основи для формування в Україні юридико-психологічного механізму надання психологічної допомоги та правового захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів, яка передбачає: а) прийняття спеціалізованого законодавства та уточнення положень нині чинних нормативно-правових актів; б) розвиток інституційної інфраструктури; в) забезпечення міжсекторальної співпраці; г) кадрове та освітнє забезпечення; д) інформаційний супровід та просвіту; е) впровадження систем моніторингу та оцінки ефективності наданої допомоги.

Також авторкою удосконалено теоретико-правовий дискурс інтерпретації терміну «взаємодія», що застосовний до процедур надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів у варіації процесу, який надає можливість появи взаємообумовлених рішень та вироблення спільних цілей шляхом використання навичок, ресурсів або знань усіх його учасників для забезпечення структурованого та ефективного впровадження комплексної підтримки постраждалих.

Дуже вдалим видається висновок авторки, що юридико-психологічний механізм допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройних конфліктів має специфічний фокус на інтеграції юридичних та психологічних аспектів для досягнення ефективного правового регулювання і підтримки психологічного стану постраждалих. Він уявляється як комплексна система заходів та інструментів, що включає: а) юридичні заходи – наприклад, розробка та впровадження законодавчих нормативів, зокрема й щодо правил, стандартів та рекомендацій діяльності суб'єктів надання допомоги та захисту цій категорії осіб; правореалізаційна діяльність органів влади (суб'єктів владних повноважень) в контексті застосування інструментів для захисту прав, свобод та інтересів постраждалих; забезпечення доступу до правосуддя та юридичної допомоги; б) психологічні заходи – наприклад, надання психологічної підтримки, експертиз та

консультувань, зокрема кризової допомоги для стабілізації емоційного стану; врахування психологічних особливостей поведінки постраждалих при прийнятті індивідуальних рішень, що стосуються їхнього захисту та реабілітації; в) інтеграційні заходи – спільна робота правозахисників та психологів для комплексного аналізу ситуацій та прийняття рішень; розробка міждисциплінарних підходів до надання допомоги, що враховують як юридичні, так і психологічні потреби постраждалих; створення координаційних центрів, які об'єднують зусилля різних організацій та установ, залучених до надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройних конфліктів (наприклад, проведення просвітницької роботи, впровадження програм з попередження правопорушень, підтримка соціальних ініціатив тощо). Авторкою акцентовано, що його роль полягає не лише у відновленні прав постраждалих, але й у забезпеченні їх реабілітації та соціальної інтеграції.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Е. Базалук не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи авторки.

Отже, результати дисертаційного дослідження Е. Базалук, які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як: 1) метод аналізу та синтезу (використаний для: визначення поняття, ознак та видів насильства під час збройного конфлікту (підрозділ 1.1), розкриття нормативно-правових засад допомоги та захисту жінкам і дівчатам, постраждалим від насильства під час збройних конфліктів в Україні (підрозділ 1.3) та визначення сутності та структури юридико-психологічного механізму допомоги та захисту жінкам і дівчатам, постраждалим від насильства під час збройних конфліктів в Україні (підрозділ 2.1)); 2) порівняльно-правовий метод (сприяв розкриттю характеристик міжнародних стандартів допомоги та захисту жінкам і дівчатам, постраждалим від насильства під час збройних конфліктів (підрозділ 1.2), а також проведенню компаративістичного аналізу моделей функціонування юридико-психологічних механізмів допомоги та захисту цій категорії осіб іншими постконфліктними державами (підрозділ 3.1)); 3) метод індукції та дедукції (використано для виявлення особливостей взаємодії психологів з державними та громадськими інституціями у цьому напрямі діяльності (підрозділ 2.3), а також визначення місця і ролі психологів у системі суб'єктів її реалізації (підрозділ 2.2)); 4) метод узагальнення (став у нагоді під час формування напрямів вдосконалення процедур надання психологічної допомоги та правового захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройних конфліктів в Україні); 5) герменевтико-правовий метод (використаний для розкриття нормативно-правових засад означеної діяльності, а також для характеристики міжнародних стандартів її здійснення (підрозділи 1.2, 1.3)); 6) метод системного аналізу (допоміг визначити взаємозв'язок між

складовими елементами: а) структури юридико-психологічного механізму допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройних конфліктів в Україні (підрозділ 2.1) та б) системи суб'єктів його реалізації (підрозділ 2.2)); 7) соціологічний метод (дозволив здійснити збір та опрацювання даних щодо травматичного досвіду жінок і дівчат, отриманого під час збройного конфлікту в Україні (Додаток Б)).

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: науково-дослідній сфері – для подальшого наукового вивчення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права і процесу (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства в частині оптимізації процедур надання психологічної допомоги та правового захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів в Україні; освітньому процесі – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Елеонори Базалук викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, вступ, три

розділи, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки.

За результатами здійсненого дослідження дисертантка сформулювала пропозиції та рекомендації для вдосконалення чинного законодавства в частині оптимізації процедур надання психологічної допомоги та правового захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів в Україні.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності.

Список використаних джерел. Робота містить список використаних джерел з 326 найменувань на 38 сторінках. Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Е. Базалук відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Базалук Елеонори Олегівни на тему: «Юридико-психологічний механізм допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У методах дослідження відсутня згадка про діалектичний метод, використання якого чітко простежується в роботі.

2. У вступі авторкою вперше термін «насильство» розкрито крізь призму «соціально-екологічного» підходу, але використання зазначеного підходу вбачається недостатньо розкритим у положеннях дисертаційної роботи.

3. У підрозділі 1.3 визначено, що: «чинна нормативно-правова база України створила необхідні умови для здійснення допомоги та захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройного конфлікту та після його завершення». При цьому, авторкою виділено низку напрямків удосконалення законодавства у цій сфері (підрозділ 3.2), що суперечить висловленому твердженню.

4. Як напрямок удосконалення (підрозділ 3.2) виділено розвиток інституційної інфраструктури та утворення низки нових публічних суб'єктів, що в умовах війни може бути складним завданням, адже це додаткове фінансове навантаження на державну систему.

Слід відмітити, що вказані зауваження і побажання є рекомендаційними і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Е. Базалук є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Базалук Елеонори Олегівни на тему: «Юридико-психологічний механізм допомоги та захисту жінок і дівчат, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у визначенні найбільш перспективних напрямів удосконалення чинного законодавства в частині оптимізації процедур надання психологічної допомоги та правового захисту жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства під час збройних конфліктів в Україні, за своїм змістом відповідає

спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261, наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Базалук Елеонора Олегівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри права та правоохоронної діяльності

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

Андрій МАНЖУЛА

Підпис Андрія МАНЖУЛИ засвідчую:

Проректор з наукової роботи

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

доктор психологічних наук, професор

Лілія КЛОЧЕК

